

روش استنتاجی و نمونه ای از آن : تبیین دلالت های تربیتی دریدا

نیره کارگری دهکردی^۱، سمیرا علیرضا بیگی^۲

بیان مساله

درباره فلسفه تعلیم و تربیت، به معنای تأملات و تفکرات فیلسوفان درباره تعلیم و تربیت، نکاتی قابل ذکر است. اولاً اینکه، همه فیلسوفان آرا و اندیشه‌های تربیتی به معنای دقیق کلمه نداشته اند. ثانیاً در مورد فیلسوفانی که آرا و اندیشه‌های تربیتی خود را آشکارا بیان کرده اند، فلسفه تعلیم و تربیت، به صورت استنتاج مدلول‌های تربیتی از اندیشه‌های فلسفی در می‌آید. فیلیپ اسمیت در فصل سوم از کتاب فلسفه آموزش و پرورش می‌نویسد: این نظریه که فلسفه و تعلیم و تربیت با یکدیگر ارتباط عمیقی دارند، به یقین نظریه جدیدی نیست. از آن جا که فلسفه، به‌طور سنتی، چستی واقعیت، معرفت و ارزش را بررسی کرده است، روابط آشکاری با تعلیم و تربیت دارد (Smith, 1965, P:53).

آنگاه به مساله «استنتاج» (derivation) اشاره می‌کند: هنگامی که روابط بین فلسفه و تعلیم و تربیت مورد تأکید قرار می‌گیرد، برخی تصور می‌کنند که یک فلسفه تربیتی معین از یک فلسفه معین استنتاج می‌شود (P: 53, Idib, Smith)

فلسفه تعلیم و تربیت در سطح استنتاجی، کوشش فکری منظم، منطقی و قاعده‌مند فیلسوف تعلیم و تربیت برای کشف و استنتاج دیدگاه‌های تربیتی فیلسوفان محض در سه حوزه اهداف، برنامه‌ها و روش‌های تربیتی، از اندیشه‌های فلسفی آن‌ها در سه قلمرو معرفت‌شناسی، وجود‌شناسی و ارزش‌شناسی است.

بیش از یک دهه است که نظرات ساختار شکنی دریدا، آموزه‌های تربیتی را تحت تأثیر قرار داده است. گرچه همواره تردید وجود داشته است که او را یک فیلسوف تعلیم و تربیت بدانند، چرا که در بین آثار دریدا کتابی خاص تعلیم و تربیت وجود ندارد. با این حال بعضی نوشتارهای او تأثیر جدی بر تعلیم و تربیت داشته اند و براین اساس می‌توان او را از متفکران تعلیم و تربیت به شمار

N.kargari.d@gmail.com

^۱- کارشناس پژوهشی پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش.

^۲- دانشجوی کارشناسی ارشد دانشگاه تهران. رشته تاریخ و فلسفه تعلیم و تربیت.

آورد که روش‌های غیرمرسوم او دیدگاه‌های جدیدی در باب مسائل تعلیم و تربیت ایجاد کرده است. بنابراین با استفاده از روش استنتاجی برودی نظرات تربیتی دریدا را بیان می‌نماییم. در این مقاله قصد ما بر این است که با استفاده از روش استنتاجی به استخراج مضامین و دلالت‌های تربیتی^۱ از دیدگاه این فیلسوف معاصر بپردازیم و نمونه‌ای از کاربردی کردن فلسفه را مطابق نظرات برودی به انجام برسانیم. بدین منظور سعی شده است تا از لابلای نظرات فلسفی وی، مشتمل بر هستی‌شناسی^۲، معرفت‌شناسی^۳ و ارزش‌شناسی^۴، اقتضانات تربیتی در ابعاد مختلف، از جمله اهداف تعلیم و تربیت، معلم، دانش‌آموز، برنامه درسی، روش‌های یاددهی و یادگیری و مدیریت مدرسه مورد بررسی قرار گیرند.

سئوالات پژوهش

سئوال اصلی پژوهش حاضر این است که چگونه با استفاده از روش استنتاجی می‌توان به استخراج مضامین و دلالت‌های تربیتی دریدا از نظرات وی دست یابیم؟ آیا می‌توان از لابلای نظرات فلسفی وی مشتمل بر هستی‌شناسی، معرفت‌شناسی و ارزش‌شناسی، اقتضانات تربیتی در ابعاد مختلف، از جمله اهداف تعلیم و تربیت، معلم، دانش‌آموز، برنامه درسی، روش‌های یاددهی و یادگیری و مدیریت مدرسه را مورد بررسی قرار داد؟

چارچوب نظری

در عرصه فلسفه تعلیم و تربیت از روش استنتاجی بسیار سخن رفته است. هاری برودی^۵ فعالیت‌های فلسفه تعلیم و تربیت را نیز همانند فعالیت‌های فلسفه دو نوع می‌داند. نظریه پردازی و نظریه آزمایی. اکنون باید به این نکته پرداخت که چه روش‌هایی برای نظریه پردازی و نظریه آزمایی قابل استفاده است که در مورد نظریه پردازی دو روش پیشنهاد می‌کند. روش دوم به این

¹ - Educational Implications

² - Ontology

³ - Epistemology

⁴ - Axiology

⁵ - Broudy, H

مسئله می‌پردازد که فرد موضع فلسفی معینی همچون ایده آلیسم را مبنا قرار می‌دهد و آن را "کاربردی" می‌کند به نحوی که بتواند برای مسائل تعلیم و تربیت پاسخی فراهم آورد. کاربردی کردن در این جا به معنای استخراج دلالت‌ها یا استلزام‌های دیدگاه فلسفی معینی برای عرصه‌های عملی تعلیم و تربیت است. کار فیلسوف تعلیم و تربیت در اینجا از جهت روش، به طور کامل فلسفی یعنی به همان نحوی است که فیلسوفان از طریق بکارگیری منطق به استخراج استلزامات می‌پردازند (باقری، 1389، ص 101-102).

بر اساس روش استنتاجی، مسیرهایی که طبق این رویکرد باید پیمود چنین است: نخست باید نظام فلسفی معینی را انتخاب کرد و مبنا قرار داد. سپس باید مسائل عمده و اساسی تعلیم و تربیت، مانند: اهداف، اصول و ارزشیابی را به فلسفه مذکور و انواع مبانی هستی‌شناختی، معرفت‌شناختی و ارزش‌شناختی آن عرضه کرد و در آخر باید به استنتاج پاسخ‌هایی متناسب با این مبانی فلسفی برای مسایل مذکور فراهم آورد (باقری، 1389، ص 23-24).

روش‌ها

تحقیق حاضر از نوع تحقیقات کیفی و استنباطی می‌باشد. و روش تجزیه و تحلیل اطلاعات به کار برده شده در این تحقیق از آن جا که می‌خواهد نظریه‌ای فلسفی را در آموزش و پرورش گسترش دهد، روشی است که دکتر اسمیت آن را با نام "فلسفه و آموزش و پرورش"، بیان کرده است. از منظر دکتر اسمیت عبارت "فلسفه و آموزش و پرورش" روشنگر این موضوع است که "یک فلسفه آموزش و پرورش"، مشتق و مأخوذ از یک فلسفه بخصوص است". دکتر اسمیت آورده است: برای فیلسوف آموزش و پرورش، این امکان وجود خواهد داشت که به مطالعه و بررسی دقیق، درباره‌ی فلاسفه بزرگ و شهیر بپردازد و آن چه را که آنان درباره آموزش و پرورش گفته‌اند، ثبت و یادداشت کند و در مواردی که فیلسوف مورد نظر، غافل از انجام این کار بوده، خود به تهیه و ارائه طرح‌ها و پیشنهادهای تربیتی خاصی اقدام کند که در توافق و هماهنگی با فلسفه اساسی او هستند (اسمیت، 1377).

یافته‌ها

بر اساس روش استنتاجی، از میان دیدگاه‌های فلسفی دریدا می‌توان دلالت‌های تربیتی مانند اهداف، روش تدریس، برنامه درسی، نقش معلم و دانش‌آموز، مدرسه و محتوای درسی را استخراج و تبیین کرد. در هر یک از آن‌ها سعی شد استنتاج‌هایی بر اساس نظرات فلسفی دریدا آورده شود. قبل از بحث درباره دلالت‌ها نیز سعی گردید دیدگاه‌های تربیتی دریدا از بین نوشته‌ها و نقطه نظرات وی استخراج گردد. بعضی از این دیدگاه‌ها عبارت از: ساخت شکنی و تعلیم و تربیت، رویکرد انتقادی نسبت به تعلیم و تربیت، عقل‌گرایی و تعلیم و تربیت، توجه به غیریت، کثرت‌گرایی، ضدیت با اقتدارگرایی در تعلیم و تربیت و رابطه جهان‌شمولی و تعلیم و تربیت.

اهداف تعلیم و تربیت از نظر دریدا، ایجاد و پرورش روحیه انتقادی، رفع دوگانگی، ارتقاء مطالعات فرهنگی، ایجاد گرایش به تکثر‌گرایی می‌باشد. هر چند بر طبق آموزه‌های دریدا هیچ‌گونه روش تدریس قطعی و یگانه که دال بر بهترین روش باشد، پیشنهاد نمی‌شود، بلکه بر تکثر روش‌ها و محتوای درسی اشاره می‌کند، اما شاید بتوان روش ساخت‌شکنی دریدا را یک روش تدریس به شمار آورد. دریدا در رابطه با تأثیر متقابل متنی از دو روش استفاده می‌کند. ساخت‌شکنی و قرائت دو گانه. روش دیگر مورد نظر دریدا شاید روش گفتگو و دیالکتیک و روش انتقادی باشد. با در نظر گرفتن دیدگاه‌های دریدا در تعلیم و تربیت، برنامه درسی مورد نظر وی برنامه درسی بین‌رشته‌ای است. مرز بندی‌های فرهنگی، تقسیم بندی علوم، فلسفه، ادبیات و دین از نظر وی تصنعی می‌باشد. وی ساختار، انسجام، توالی منطقی کتاب‌های درسی را موهوم می‌داند.

ویژگی دیگر؛ برنامه درسی باید توانایی تغییر را داشته باشد. با توجه به ساختار شکنی دریدا، برنامه ریزان باید توجه کنند که در ارزیابی خود نباید چارچوب‌های فضای ذهنی دوگانه بررسی شود، چرا که ما را از دیدن حاشیه‌ها باز می‌دارد. توجه دریدا را به ادبیات، هنر و... نباید از نظر دور داشت و لذا گنجانیدن این گونه برنامه‌ها و توجه به آن‌ها می‌تواند مد نظر قرار داد. این امر از به حاشیه رفتن این دست از دروس به نفع بعضی دیگر، جلوگیری می‌کند. به نظر می‌رسد با توجه به نظرات دریدا، در نظام تعلیم و تربیت، باید مهارت تحلیلی دانش‌آموزان افزایش یابد، آگاهی وی نسبت به تضادها و تناقض‌ها در داخل یک متن مورد توجه قرار گیرد.

تأکید بر نوشتار در نظرات دریدا قابل توجه است و دانش‌آموزان باید مهارت‌های نوشتاری خود را افزایش دهند و بتوانند متون مختلف را با خوانش مکرر، مورد بررسی قرار دهند و به مفاهیم تازه‌ای برسند. نقش دانش‌آموز یک فرد تسلیم‌شده و بی‌تفکر نیست، بلکه بر اساس ساخت‌شکنی تشویق می‌شود که خواننده‌ای انتقادی و آگاه از این نکته باشد که اهداف نویسنده متن همیشه با واقعیت منطبق نیست. برای دانش‌آموز در کلاس‌های درس با روش‌های تدریس این فرصت پدید می‌آید که خلاقیت‌هایش بروز کند، تحقیقات و مطالعات مستقل انجام دهد و در یک کلام خالق و ایجادکننده دانش باشد. در این میان نقش معلم، نه تنها کاهش نمی‌یابد بلکه به صورت چند وجهی افزایش می‌یابد. معلم باید دانش‌آموز را برای گفتگوهای پویا، خلاقانه و انتقادی راهنمایی کند و همراه دانش‌آموز یادگیری را انجام دهد.

نتیجه‌گیری، بحث و پیشنهاد

هر چند روش استنتاجی، یکی از روش‌های پژوهش در فلسفه تعلیم و تربیت است و در این تحقیق استخراج دلالت‌های تربیتی از دیدگاه‌های فلسفی دریدا، با این روش انجام شد؛ لیکن به دلیل نقادانه نبودن روش، می‌تواند مورد نقد قرار گیرد و شاید خود دریدا نیز که رویکردی انتقادی نسبت به تعلیم و تربیت دارد، به این روش انتقاداتی داشته باشد. لذا پیشنهاد می‌شود از روش‌های دیگر پژوهش نیز به آرا و عقاید دریدا بپردازیم.

واژگان کلیدی: روش تحقیق، روش استنتاجی برودی، نظرات تربیتی دریدا، ساخت‌شکنی

منابع

- 1- اسمیت، فلیپ جی. (1377) *فلسفه آموزش و پرورش*. مشهد: انتشارات آستان قدس رضوی
- 2- باقری، خسر و سجادیه، نرگس و توسلی، طیبه. (1389)، *رویکردها و روش‌ها در فلسفه تعلیم و تربیت*، تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی.
- 3- باقری، خسرو. (1389)، *درآمدی بر فلسفه تعلیم و تربیت جمهوری اسلامی ایران*، جلد
- 4- Smith P. (1965), *Philosophy of Education*. U.S.A : Harper and row